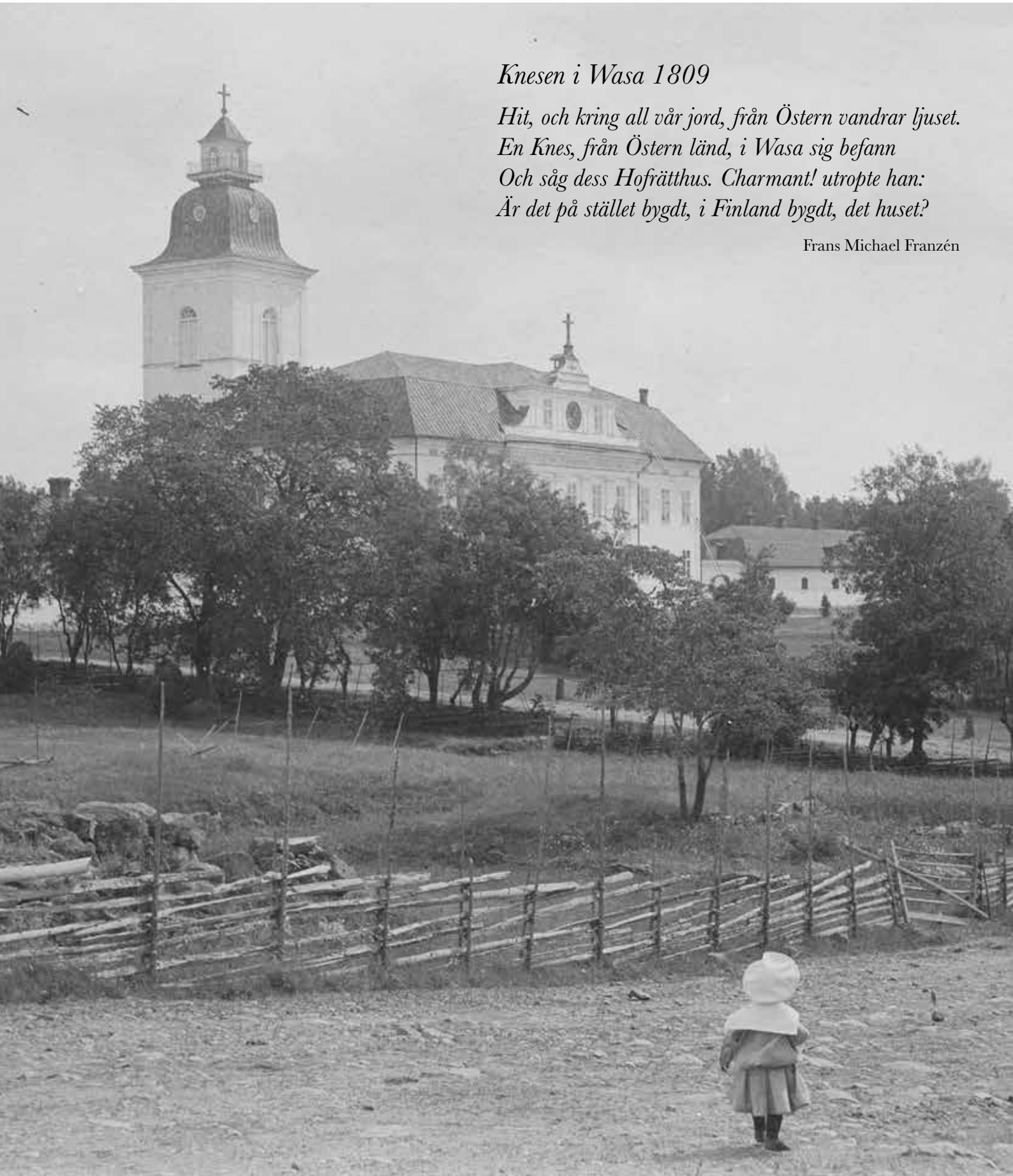
ÅRGÅNG 44 JUNI NR 2 /2026

SLÄKTSPEJAREN

MEDLEMSTIDNING FÖR VASANEJDENS SLÄKT- OCH BYGDEFORSKARE ISSN 0780-704X

Knesen i Wasa 1809

Hit, och kring all vår jord, från Östern vandrar ljuset.
En Knes, från Östern länd, i Wasa sig befann
Och såg dess Hofrätthus. Charmant! utropte han:
Är det på stället bygdt, i Finland bygdt, det huset?

Frans Michael Franzén

Vasanejdens släkt- och bygdeforskare r.f

Adress (Arkivet): Institutgatan 1 Rum A202, 65100 Vasa
Postadress: c/o Göran Fors, Suomentie 1 66400 LAIHELA
Internet: www.vasaslbygd.hembygd.fi

ORDFÖRANDE
Göran Fors (050-334 2307) agfors@gmail.com

VICEORDFÖRANDE
Lisen Jåfs (0400-167 494) liosa@netikka.fi

SEKRETERARE
Gunne Lax (0400-441 664) gunne.lax@netikka.fi

STYRELSELEDAMÖTER
Gunne Lax (0400-441 664) gunne.lax@netikka.fi
Karl-Rune Sundelin (040-822 1996) kalle.sundelin@netikka.fi
Ulla-Britt Möuts (040-961 329) ubmouts@gmail.com

SUPPLEANTER
Britt-Marie Villstrand (050-5160854) bm.villstrand@gmail.com
Kristina Grönberg (0400- 846 669) kristina.gronberg@gmail.com
Dorrit Högbacka (050-325 1157) dorrit.hogbacka@anvianet.fi

KASSÖR
Sven-Erik Granholm (050-324 9481) sven-erik.granholm@anvianet.fi

ARKIVARIE
Lisen Jåfs (0400-167 494) liosa@netikka.fi

SUOMENKIELINEN TYÖRYHMÄ
Arbetsgruppen för finskspråkiga
Pirkko Vahtera (040-539 3326), Lea Vieri (040-575 7522),
Leena Tuominen och Seppo Tuominen (06-321 3428)

Bli medlem i föreningen

Som medlem får du medlemstidningen Släktspejaren och tillgång till föreningens arkiv. Kontakta ordförande eller någon av styrelsens medlemmar för att bli medlem.
Årlig medlemsavgift är 35,00 €, för familjemedlem 16,00 €.

Släktspejaren

REDAKTION: Britt-Marie Villstrand (bm.villstrand@gmail.com), Christina Flemming (christina.flemming5@gmail.com), Mayvor Stagnäs (mayvor.stagnas@gmail.com)
LAYOUT: Linda-Marie Westerholm
TRYCKERI: KTMP Group Ab
Släktspejaren utkommer med tre nummer om året.
Artikelmaterial skickas till någon av redaktionsmedlemmarna. Författarna är ansvariga för bidragens innehåll. Citat får göras om källan anges. Redaktionen språkgranskar och redigerar insänt materiel.

Vill du bli medlem i föreningen?
Närmare information finns på adressen
www.vasaslbygd.hembygd.fi/sv/bli_medlem

SUOMENKIELISET SUKUTUTKIJAT

Suomenkieliset sukututkijat kokoontuvat arkistossa Opistokatu 1 Huone A202 syyskuusta toukokuuhun jokaisen kuukauden toisena tiistaina kello 18.00-. Tervetuloa!

Pirkko Vahtera

Pärmbild: *Korsholms kyrka. Okänd upphovsman. Korsholms Kyrka, I Förgrunden En Gärdsgård. (1890–1920): öta 247 Foto 276.*

Innehåll

3 Ordföranden har ordet
4 Om "then i Wasa Stad anlagde Kongl. Hof-Rätten"
8 Norrminne
12 Strövtåg genom några byar i norra Oravais
17 Från brandstod till livstrygghet
20 Boktips
22 Släktforskningens dag
23 Våra rötter
28 Månadsmöten

Nästa nummer utkommer i november 2026

Ordföranden har ordet

När jag skriver detta är kalendern fortfarande i maj månad. Med en återblick på våren så har det varit en hel del aktiviteter. Månadsmöten i SFVs lokal, öppet hus i Arkivet, finska gruppen har samlats i Arkivet och så hade vi Våra Rötter i Kulturhuset i Smedsby. Och som avslutning på våren besökte vi Vasa krigsveteranmuseum och fick en mycket intressant guidning. Hoppas alla som haft möjligheter att delta har hittat något intressant under våren.

På hösten kommer vi att fortsätta i samma banor. Den första programpunkten kommer att bli ett besök till Brinkens museum i Malax i början av september. Sen fortsätter vi med månadsmöten, öppet hus och finska-gruppen. Har du förslag till programpunkter så hör gärna av dig.

När du läser detta har du fått nummer 2 av Släktspejaren i din hand. Hoppas du gillar innehållet. Vår redaktionskommitté och våra skribenter har gjort ett fint arbete för att få ihop denna tidning. Jag vill också tacka vår layoutare som får tidningen att se fin ut.

Allt har sin tid. Under läslampan kommer att utgå i sin nuvarande form och här skall Lisen Jåfs ha ett stort TACK då hon läst våra utbytes tidningar och hittat intressanta saker att skriva om under många år.

Jag vill ännu påminna om e-postadresser. Vi saknar eller har en gammal e-postadress för cirka 20 medlemmar. Ifall du inte har fått medlemsbrevet, som skickas ungefär en gång per månad så kontakta mig så uppdaterar vi registret. Notera att e-post från föreningen alltid skickas ut som hemlig kopia.

Trevlig sommar!

Suomeksi

Tätä kirjoittaessa kalenteri on vielä toukokuussa. Katsaus kevääsen niin toimintaa on ollut. Kuukausitapaamisia SFV:n tiloissa, avoimien ovien päiviä Arkistossa, Suomenkielinen ryhmä on kokoontunut arkistossa ja lisäksi meillä oli Våra Rötter tapahtuma Sepänkylän kulttuuritalolla. Kevään päätteeksi vierailimme Vaasan sotaveteraanimuseolla ja saimme erittäin mielenkiintoisen opastetun kierroksen. Toivon, että kaikki, joilla on mahdollisuus osallistua, ovat löytäneet jotain mielenkiintoista ohjelmaa kevään aikana.

Syksyllä jatkamme samaan malliin. Ensimmäinen ohjelma kohta on vierailu Brinkens-museossa Maalahdessa syyskuun alussa. Sen jälkeen jatkamme kuukausittaisilla tapaamisilla, avoimien ovien päivillä ja Suomenkielin ryhmä. Jos sinulla on ehdotuksia ohjelmaan, kerro meille.

Kun luet tätä, olet jo saanut Släktspejaren vuoden toisen numeron. Toivottavasti pidät sisällöstä. Toimituksemme ja kirjoittajamme ovat tehneet hienoa työtä tämän lehden kokoamisessa. Haluan myös kiittää taittajaamme, joka tekee lehdestä näyttävän.

Kaikella on aikansa. "Under läslampan" osio lopetetaan nykyisessä muodossaan, ja tässä suuri KIITOS Lisenille, sillä hän on lukenut muiden yhdistysten lehtiä ja löytänyt mielenkiintoisia aiheita josta kirjoittaa jo vuosien ajan.

Haluaisin myös mainita sähköpostiosoitteet. Meiltä puuttuu tai meillä on vanha sähköpostiosoite noin 20 jäsenellä. Jos et ole saanut jäsen kirjettä, joka lähetetään noin kerran kuukaudessa, ota minuun yhteyttä, niin päivitämme rekisterin. Huomioithan, että meiltä lähetetyt sähköpostit lähetetään aina piilokopiona.

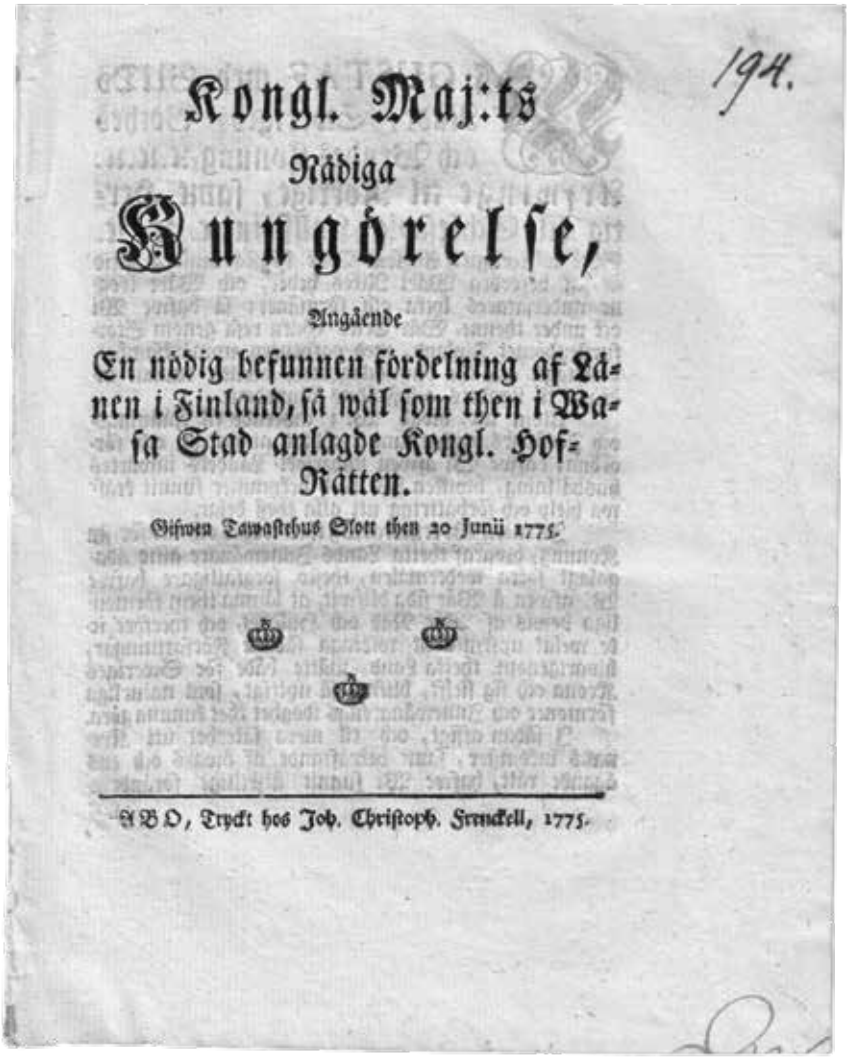
Hyvää kesää!

Göran Fors,
ordförande - puheenjohtaja

Om ”then i Wasa Stad anlagde Kongl. Hof-Rätten”

Av Nils Erik Villstrand

När Gustav III år 1775 genomförde sin eriksgata i Finland var Åbo ett självskrivet besöksmål. Här kunde han bekanta sig med den kungliga akademin och hovrätten, grundad 1623 av Gustav II Adolf. En räfst med Göta hovrätt hade nyligen genomförts men kungen såg ingen anledning till missnöje med hovrätten i Åbo. Det var domarna själva som här framhöll att de hade en så stor arbetsbörda att man inte hann avgöra alla mål inom rimlig tid.

194.

Kongl. Maj:ts
Nådiga
Kungörelse,
Angående
En nödig befunnen fördelning af Länen i Finland, så wäl som then i Wasa Stad anlagde Kongl. Hof-Rätten.
Gifwen Tawastehus Slott then 20 Junii 1775.

ÅBO, Tryckt hos Joh. Christoph. Frenckell, 1775.

Kungörelse från 1775 om en ny länsindelning i Finland och grundandet av en hovrätt i Vasa.

Det här var ett konkret problem som Åbo hovrätt inte var ensam om av rikets tre hovrätter men som behövde få en lösning. Kungen behövde uppenbarligen inte resa länge i sin vagn längs skumpiga vägar i Finland innan han kom fram till en lösning. När han den 20 juni befann sig i Tavastehus meddelade han nämligen i en allmän kungörelse som lästes upp i kyrkorna hur länsförvaltningen och rättskipningen i Finland nu skulle förbättras. Fyra län skulle bli sex. En ny hovrätt för de nordligare regionerna skulle nästa år grundas i Vasa, en stad med ett namn som i högsta grad tilltalade kungen. Huruvida de här administrativa reformerna som ingick i ett omfattande paket hade förberetts redan inför kungens resa i Finland är en bra fråga, som jag än så länge inte har ett svar på.

Grundandet av en ny hovrätt var ett effektivt sätt att minska på Åbo hovrätts arbetsbörda. Men kan det ha funnits alternativ? Det fanns det för den som ville se dem. Den allra enklaste åtgärden, och en billigare lösning, skulle ha varit att öka antalet domare och annan personal vid hovrätten i Åbo. Ytterligare ett alternativ var att se över gränserna mellan hovrätternas områden, minska på Åbo hovrätts område genom att föra över de nygrundade Uleåborgs och Vasa län under Svea hovrätts jurisdiktion. Ur ett bottniskt perspektiv var Åbo en avkrok medan det var förhållandevis lätt att ta sig till Stockholm och Svea hovrätt, också de gånger man hade ärende till hovrätten. Det här skulle ha krävt att Svea hovrätts resurser att fälla domar förstärktes.

Men hur ofta hade en vanlig undersåte ett ärende till hovrätten? Utöver att hovrätten i Åbo var överbelastad var det enligt kungörelsen den 20 juni 1775 ett problem

Bilden ovan: Parad från kyrkan till hovrättens ämbetsbyggnad den 21 augusti 1772 då hovrätten inledde sin verksamhet. Relief på Österbottens museums dörr. Reliefen är gjord av konstnären Emil Vikström.

att ”öfre delen af Landets Innevånare” hade så lång väg till Åbo att många valde att ta rätten i egna händer med mord och andra grova brott som följd. Hur tungt argumentet om den långa vägen till Åbo vägde är svårt att säga. Hovrätten arbetade nämligen utgående från protokoll och andra dokument, men när behandlingen av ett mål inleddes skulle parterna inställa sig personligen eller genom ombud. De skulle också vara på plats när domen avkunnades.

En ny hovrätt betydde en bättre rättsvård, något som gav Gustav III en välkommen möjlighet att legitimera sin statskupp 1772 som det som hade satt stopp för all den oordning som präglat frihetstidens ständervälde. Som upplyst regent kunde Gustav III se till att lag och rätt på enahanda grunder garanterades alla undersåtar i hans rike. Gustav III ville inför sina undersåtar framstå som lagens förkämpe och stöttepelare.

Grundandet av hovrätten gav Gustav möjlighet att förstärka sitt ”varumärke”. Den svenska delen var en sargad riksdel efter frederna 1721 och 1743. Det var en riksdel där befolkningen växte kraftigt men med uppenbara behov av reformer, inte minst av säkerhetspolitiska skäl. Med hjälp av olika reformer ville Gustav III att Finland ”måtte både för Sweriges Krona och sig sielft, blifwa så nyttigt, som naturliga förmoner och Innevånarenas idoghet thet kunna göra”. Riksdelen Finland utgjorde ändå som territorium bara omkring en tredjedel av det svenska riket och befolkningen cirka en fjärdedel av rikets. Det betydde för rättsvårdens vidkommande att det ansågs tillräckligt med bara två hovrätter – Svea och Göta – för tre fjärdedelar av befolkningen.

Det var och förblev således långt till hovrätten också för många i den västra riksdelen. Finland blev i och med sin andra hovrätt i Vasa således positivt s ärbehandlad inom rättsvården.

Men omsorgen om Finland var ändå inte den främsta drivkraften utan kungens ansträngningar att bygga upp en positiv bild av sig själv inför sina undersåtar. Att Gustav III ville att ett starkt ljus skulle falla på honom genom grundandet av en ny hovrätt blir extra tydligt genom att Vasa hovrätt instiftades i en i detalj uttänkt och praktfull offentlig ceremoni på Stockholms slott den 28 juni 1776. Några direkta förebilder för en sådan ceremoni fanns inte och det verkar ha varit kungen själv som i hög utsträckning bestämde hur den skulle genomföras. Hur allt gick till den dagen i drabantsalen skildras ingående och lättillgängligt av Henrika Tandefelt i hennes doktorsavhandling Konsten att härska (2008). Allmänheten och en publik utanför landets gränser fick läsa om den högtidliga invigningen i Stockholm genom att ett protokoll trycktes upp på tre språk, utöver på svenska också på finska och franska.

Inrikes Tidningar och Suomenkieliset Tieto-Sanomat beskrev invigningsakten utgående från protokollet.

Kungen hade bestämt att hovrätten skulle inleda sitt arbete i Vasa den 21 augusti 1776, på fyraårsdagen av hans statsvälvning. Den här dagen samlades hovrättsstaten, landshövdingen Bror Cederström och länsstyrelsens tjänstemän i den lokal som hyrts i borgmästare Eric Ludoph Leopolds hus i hörnet av Thölbergs- och Storgatan (Köpmansgatan) för hovrättens behov. Härifrån gick man i procession till kyrkan. På torget hade borgerskapets infanteri och kavalleri ställt upp sig. De sköt salut med åtta kanoner. Trots att Mustasaari sockens och staden Vasas gemensamma kyrka rätt nyligen hade byggts ut till korskyrka rymdes alla som ville delta i gudstjänsten inte in.

Efter gudstjänsten samlades hovrätts- och landshövdingsstaterna tillsammans med en stor mängd stadsbor i hovrättens utrymmen. Hovrättspresidenten Arvid Fredrik Kurck höll här ett tal där han vände sig till hovrättens övriga ledamöter. Den allsmäktige i himlen skulle ge hovrättens medlemmar det stöd som de behövde i sitt ämbete. Hovrätten framställde han som ett uttryck för kungens omsorg om sina undersåtar som skulle dömas efter Sveriges lag.

Efter att hovrättens första sammanträde var avslutat bjöd presidenten in till middag och bal i stadens rådhus. Man tömde skålar och en salut om 64 skott brändes av. Staden var rikt illuminerad med anledning av festdagen. Följande dag samlades utöver hovrättens och länets ämbetsmän ståndspersoner från den omkringliggande landsbygden och närliggande städer på inbjudan av magistraten i Vasa i rådhuset. Också den här dagen avrundades med dans in på småtimmarna.

Kungen hade påbjudit en förbön i alla kyrkor som låg inom den nya hovrättens ämbetsområde. Den skulle ske den 18 augusti 1776. I Nykarleby talade Anders Kikovius som samma år utsetts att vara adjunkt och pedagog i församlingen. Hans tal trycktes i tidningen Dagligt Allehanda och helt enligt vad vi kan förvänta oss hade han utformat det som en förbehållslös hyllning till sin regent Gustav III. Genom sin befallning om förbönen och sitt eget föredöme ville kungen nu att hans undersåtar skulle be för ”denna Dess högsta nämnd”, alltså hovrätten. ”Ack! låtom då oss med suckar och tårar önska och bedja, fastän våre tungor de stapla i brist af tankar och uttryck”, uppmanade Kikovius sina åhörare. Ingen mindre än Anders Chydenius höll förbönen i Karleby. Han önskade att Gud skulle forma sinnelaget hos hovrättens domare att de blev så gudfruktiga att inte änkors, faderlösas eller fattigas rop längre skulle höras ”bland oss”.

Varför just Vasa som säte för en ny hovrätt? Ett alternativ var Kuopio, grundad av Gustav III år 1775, men staden låg för långt från Stockholm. Uleåborg var en större stad än Vasa, men staden låg långt i norr. Läget talade för Vasa, men det gjorde också namnet. Gustav III knöt ofta an till Vasakungarna, och särskilt då Gustav Vasa och Gustav II Adolf. Han var ju den tredje regenten med namnet Gustav på Sveriges tron. I sitt tal vid hovrättens invigning betonade den nyutnämnde hovrättspresidenten Kurck vilken lycka det var att hovrätten fick ”bära lika namn med den välsignade ätt, hvarifrån våra störste konungar, ja, E. Kongl. Maj:t sjelf, leda sin stämma”. Vasanamnet förpliktigade enligt Kurck den nya hovrättens domare att göra sitt yttersta för att sköta sitt ämbete väl.

"Till skillnad från det svårt brandskadade Åbo hovrätts arkiv finns det omfattande hovrättsarkivet bevarat från alla år sedan 1776 i Vasa"

Samma år som hovrätten i Vasa inledde sitt arbete grundade Georg Wilhelm Londicer ett tryckeri i staden. Det är allt annat än en slump att hovrätten och tryckeriet var årsbarn. Londicer understöddes ivrigt av landshövding Bror Söderström eftersom både länsstyrelsen och hovrätten behövde tillgång till ett tryckeri som tryckte upp kungörelser och andra officiella meddelanden. Londicer kom också att trycka religiös litteratur, bröllops- och begravningsdikter samt litteratur i ekonomiska ämnen.

Med hovrättens ledamöter, de flesta av dem adliga, växte societeten i Vasa. Hovrättsfamiljerna vitaliserade på olika sätt kulturlivet i Vasa. Hovrättspresident Carl Bonde (president 1781–1791), som tidigare varit verksam som ceremonimästare vid hovet i Stockholm, bjöd varje vecka in till en liten bal i hovrättshuset. Han skrev till sin mor hur han med dem ville ”uppmuntra såväl barnen som andra av vårt tröga sällskap”. Man förlustade sig med lekar och tog del av komedier som övats in. År 1794 grundades i Vasa och med hovrättssekreteraren Olof Langenstein som initiativtagare ett läsebibliotek till hovrättsledamöternas nytta och tidsfördriv. Eftersom biblioteket var öppet också för andra än dem blev det fröet till de allmänna biblioteken i Finland.

Gustav III engagerade sig starkt i uppförandet av publika hus i sitt rike. Han gav redan sommaren 1775 det blivande hovrättsrådet Adolf Fredrik Silfversparre att inleda förberedelser för uppförandet av ett hus värdigt sin hovrätt i Vasa. Överintendenten Carl Fredrik Adelcrantz fick hösten samma år order om att uppgöra ritningar och ett kostnadsförslag som kungen kunde godkänna den 4 juni 1776. Huset skulle

manifestera kungens vilja att ”dela Lag och rätt” bland sina undersåtar och utgöra ett minnesmärke över hans första besök i Finland. Gustav kom också med konkreta synpunkter på hur huset skulle se ut. Huset stod klart 1786 och beskrevs 1792 som ett av de prydligaste och vackraste i riket, självfallet näst efter det kungliga slottet i Stockholm. Huset som alltjämt imponerar på sin betraktare ombyggdes efter stadsbranden 1852 och fungerar nu som Korsholms kyrka.

Till skillnad från det svårt brandskadade Åbo hovrätts arkiv finns det omfattande hovrättsarkivet bevarat från alla år sedan 1776 i Vasa. Arkivet som förvaras i Riksarkivets verksamhetspunkt i Vasa utgör en värdefull källa till kunskap om samhällslivet i Finland. Trots att det som bäst görs nära nog omöjligt att ta del av dokument annat än digitalt i Riksarkivet i Vasa är just hovrättsarkivet ändå starkt bidragande till att det är mödan värt att försöka få in en forskarfot där.

Källor och litteratur:
Dagligt allehanda 18.9.1776.
Kongl. Maj:ts Nådiga Kungörelse Angående En nödig befunnen fördelning af Länen i Finland, så wäl som then i Wasa Stad anlagde Kongl. Hofrätten (Åbo 1775).
Aspelin, H. EM., Wasa stads historia (Nikolaistad 1892).
Harju, Virpi, Themiksen temppeli. Vanhan Vaasan hovioikeudentalo. Kustaa III:n valistuspyrkimysten monumentti (Jyväskylä 1997).
Nikander, Gabriel, Gamlakarleby stads historia II (Gamlakarleby 1944).
Rintala, Erkki (toim.), Vaasan hovioikeus 1776–1976. Kirjoituksia ja kuvia 200-vuotistaipaleelta (Vaasa 1976).
Tandefelt, Henrika, Konsten att härska. Gustaf III inför sina undersåtar (Helsingfors 2008).

Utställning

Vasa hovrätt 250 år

Gamla Vasa museum visar en utställning om Vasa hovrätts 250-åriga historia. Utställningen berättar om hovrättens tidiga skeden, dess verksamhet och inverkan på vasabornas och hela det historiska Österbottens utveckling.

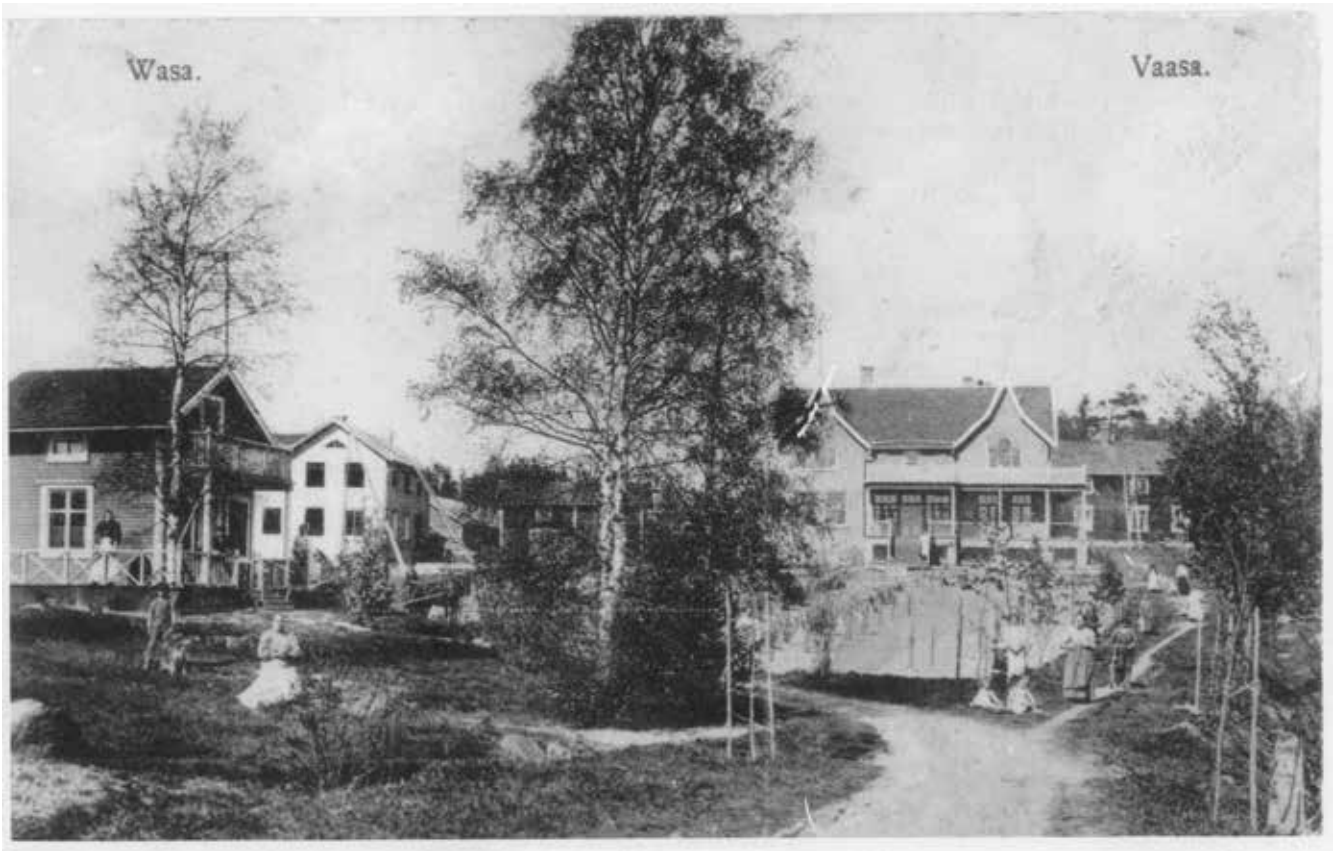
Utställningen pågår 7.5.-29.8.2026.

Gamla Vasa museum: ons–lör kl. 10–17

Guidade visningar för allmänheten
27.6, 25.7 och 29.8 kl. 13 (på svenska) och kl. 14 (på finska)

Alltid fritt inträde till
Gamla Vasa museum.

Norrminne
– En oas för vederkvickelse

Av Gunne Lax

Undertecknad har i flera repriser uppmanats, av både min dotter och redaktionen för Släktspejaren, att skriva något om mitt älskade Norrminne.

I äldre skrifter beskrivs Norrminne som Koskös norra minne av helt naturliga orsaker. Man kan läsa att Koskö kommer till sjöss, haver gott fiskevatten med not och ryssjor, tämligen bra näverskog, gott mulbete och timmerskog. Det var lätt att ta sig ut till Norrminne via de tre träsken som förenade Koskö med Norrminne, det vill säga Hemträsk, Smalträsk och Norrträsk.

Vi kan även i dag studera grunder till strandbodar och annan aktivitet som funnits vid sundet. De tre träsken hade även en annan stor betydelse som vattenled för Petsmoborna, som skulle ta sig till kyrkan i Gamla Vasa.

Kosköborna hakade på i Koskö och kyrkfärden gick vidare över Karperöfjärden till Smedsby för att nå Maria kyrkan i Gamla Vasa.

Bilden ovan: Spetsvillan, farfars flyttade hus och Hugo Sjöbloms hus

Petsmo- och Kosköborna deltog först senare i kyrkbygget i Kvevlax när vattenleden via träsken blev svårt farbar på grund av landhöjningen.

Kvevlax kyrka byggdes ut till en korskyrka som blev klar 1795, men den första delen blev klar redan 1693.

Av den gamla vattenleden återstår Hemträsk och Smalträsk. Norrträsk är nästan torrlagt och ut i Norrminnefjärden rinner konturerna av en smal bäck.

Kring Smalträsk har det uppstått en hel del fritidsbebyggelse och kring Hemträsk finns både fritidsbebyggelse och fast bosättning.

På en av de högsta punkterna på Norrminne, den

så kallade Herrholmen, har det alltid funnits mycket aktivitet.

På Herrholmen förrättades marknad första gången runt midsommaren 1673. Här inrättades bodar och salustånd. Man spred ryktet att marknaden skulle hållas.

Handelsmän från Kyrosocknarna inväntades men tyvärr var Kyro älv inte farbar längre. Båtfärden nedför forsen i Voitby var livsfarlig.

Marknaderna blev inte den framgång som förväntades och lades ner efter tio år. En positiv sak förde dock marknaderna med sig, Norrminne fick bosättning.

Välbärgade stadsbor byggde sina sommarvillor kring Herrholmen och kunde njuta av den vackra naturen och Norrminnefjärden.

År 1838 byggdes också en 6,5 kilometer lång väg från Petsmo till Koskö. Hovrättsrådet Carl Henrik Forssell som då innehade Norrminne lär ha bidragit med pengar för stensprängning och Petsmoborna utförde arbetet. Hemmanet Beijar nummer 7 hörde till de tre öde hemman som fick rätt att brukas och behållas och där ingick Norrminne.

Hemmanet indelades i Ingelsö, Norrminne och Stenören. De bönder som har ägt olika hemmansdelar är bröderna Karl Gustaf och Johan Fredrik Lax, som sålt 1/8 mantal åt sjökapten Vilhelm Mellberg. Han lät uppföra en för den tiden en så kallad spetsvilla, i populär byggnadsstil.

Denna har två höga triangelformade spetsar på taket. Villan såldes sedan åt handlanden Hugo Sjöblom, en person som betytt mycket både för Norrminne och omgivningen.

Den 5 juli 1898 annonserades att 1/8 mantal av ett hemman på Norrminne till salu. Säljare var Johan Erik Hemming. Han hade planer på att emigrera till Amerika och ville därför sälja allt, både lösegendom, kor, ungnöt och redskap. Han hade blivit änkling samma år. Barnen var sex till antalet varav fyra minderåriga.

För några år sedan kom det en förfrågan från ättlingar i Amerika som undrade var Norrminne Homestead finns. Hugo Sjöblom köpte även denna hemmansdel och i en annons senare meddelar han att han arrenderar hemmanet åt en nykter och driftig jordbrukare med familj.

Obs! Endast arbetsam och kunnig jordbrukare antages.

Min farfar Michel Håkans och hans hustru Brita Stina kom sedan att köpa denna hemmansdel jämte gårdsbyggnaderna av Hugo Sjöblom.

Farfar tyckte inte om gårdens placeringen snett bakom spetsvillan. Han köpte mer mark av Sjöblom och flyttade gården till sin nuvarande plats som numera är även mitt hem. Mitt föräldrahem låg en bit härifrån.

Min farfar och farmor fick sex barn, två döttrar och fyra söner. Tyvärr förlorade de den yngre dottern i en olycka.

Fyraåriga Alma hade fått ett nytt förkläde. I sin iver att visa upp det för grannarna sprang hon iväg till Vestergårds.

En tolvårig pojke i gården skulle hämta en laddad bössa som fanns på stugbänken varvid det gick så illa att hanen stötte mot bänkkanten och skottet gick av.

Matilda Burman fr. Koskö, skötte trädgården hos prof. Lindström

Det träffade Alma i bröstet och hon dog nästan omedelbart. Vi kan bara föreställa oss vilken tragedi detta var i båda familjerna.

Jonas Vestergård hade köpt ett hemman av Herman Back och flyttat med sin familj från Söderskat på Köklot till Norrminne. Gården såldes senare till Koskö och monterades upp i samma form som på Norrminne.

Den finns ännu kvar men vissa renoveringar och tillbyggnader har gjorts.

Jonas Vestergårds son Efraim och mågen Alfred Källskata uppförde ett parhus på en del av den mark som Jonas Vestergård ägde men längre norrut i den så kallade Smedsviken.

Både min farfar Jonas Vestergård och Erik Johansson Eurlin erhöll lagfart på sina inköpta hemmansdelar 1908. Eurlin hade köpt 1/16 mantal av arvingarna till den Hedmanska släkten.

Petter Hedman var prost i Kvevlax och är begraven på kyrkbacken.

Hans son Carl Fredrik och hustrun Fredrika är begravda i samma grav.

Det finns många kända namn som har bott i Norrminne. Många har inte själva varit jordägare utan arbetat åt herrskapet från stan, som det hette.

Hugo Sjöblom hade gjort sig förmögen genom att förmedla biljetter till "amerikafarare". Han nöjde sig inte bara med att köpa mark och gårdar i Norrminne utan han lät också uppföra ett hus i fem våningar i hörnet av

Vasaesplanaden 14 och Rådhusgatan 21. Det går under namnet Wasaborg.

Sjöblom var en varmt religiös man tillhörande baptistförsamlingen och det gjorde även arkitekten Arthur Rudolf Gauffin som ritade en del av huset. Det stod färdigt 1912, strax före Hugo Sjöblom död den 12 september 1912.

Handlande Sjöblom hade mot kvällen den 9 september varit på väg med motorbåt från Vasa till Norrminne tillsammans med ett par bekanta.

Utanför Bessörsskatan stannade båtmotorn och man fick inte igång den. Sällskapet nödgades söka natthärbärge i en fiskarbastu på Gloskär.

Sjöblom hade på kvällen varit vid full hälsa.

Femtiden på morgonen hade en av kamraterna vaknat av att Sjöblom andades tungt och ovanligt. Efteråt konstaterades att Sjöblom hade dött av hjärtförlamning.

I Vasabladet infördes ett meddelande om att handlanden och "emigrantagenten" Hugo Sjöblom avlidit i en ålder av endast 50 år.

Några dagar före sin död hade en läkare ålagt Sjöblom att snarast underkasta sig en hjärtoperation. K. V. Åkerblom skriver att Hugo Sjöblom var känd för sin hjälpsamhet mot nödlidande. Särskilt har han skapat sig ett namn som en av den frikyrkliga rörelsens förnämsta stödjepelare här i landet, främst i ekonomiskt avseende.

De frikyrkliga bönehusen i Vörå och Österhankmo byggdes huvudsakligen av honom. För den religiösa tidningen Missionären, som utkom i Vasa 1906 – 1909, var Sjöblom ansvarig utgivare och framförallt ekonom. Han medverkade ofta själv vid religiösa möten.

Kvevlax och särskilt Petsmo by deltog även av andra orsaker i saknaden och sorgen efter den så hastigt bortgångne.

Efter att sågen i Petsmo brunnit inrättade Sjöblom en ångsåg med hyvleri och utvidgade inrättningen med en mjölkvarn. Brödsäden maldes fortsättningsvis i Golkas.

Tack vare sågen fick byn egen telefonlinje. Han sålde sedan sågen och började alltmer intressera sig för det natursköna Norrminne där han enligt bouppteckningen efter sin död ägde Norrminne I och Norrminne II samt parcellen Hemfrid, som min farfar sedan blev ägare till.

Efter Hugo Sjöbloms död förmådde änkan Alma inte fortsätta med rörelsen utan företagets tillgångar såldes på exekutiv auktion.

Handlanden Anton Blomqvist köpte spetsvillan. K V Åkerblom har haft sitt sommarställe nära stranden vid Norrminnefjärden och troligen förvärvade han stället på auktionen. Åkerblom sålde villan sedan åt apotekaren Eric Brander och hans hustru Märtha.

Branders hade två barn, Anita och Stig. Nämnas bör att Anita var Brages första Lucia. Året var 1936.

Anita gifte sig med Björn Lindström, son till Ludvig Lindström. Björn var läkare som sin far och familjen bosatte sig i Helsingfors.

Stig arbetade en tid på apoteket, men det såldes sedan och familjen emigrerade till Sverige.

Anton Blomqvist hann inte äga spetsvillan många år innan han dog.

Arvingarna sålde villan åt Ludvig Lindström, läkare vid Vasa Centralsjukhus.

I trädgården fanns en stor mängd äppelträd och rabatterna prunkade av allehanda blomster. Matilda Burman från Koskö anställdes som trädgårdsmästare. Fem dagar i veckan cyklade hon sommartid från Koskö till Norrminne. En mera plikttrogen person kunde Ludvig

Lindström inte få. Sin medhavda lunch intog hon i den svala utekällaren. Lindström hade också anlagt en tennnisplan och den är ännu i användbart skick. Efter Lindströms död sålde sonen stället åt Ulla och Reijo Salmi.

Anton Blomqvists son Harald och hustrun Tyra köpte Eurlins gård på granntomten för att användas som sommarställe. Dottern Dagny bodde också där sommartid med tvillingarna Chrisse och Karin. De var i min ålder och vi lekte mycket tillsammans. Harald dog ganska tidigt och familjen emigrerade sedan till Sverige.

Norrut från Herrholmen ligger Kylo. Det är en skogsudde med brant stup mot sjön. Där på nordöstra sluttninge upptäckte man ett antal stenhopar, som innehöll beckstycken och krokiga spikar omkring 1930.

Fartygsbyggen har förekommit här. Ett tingsprotokoll från 26 mars 1781 ger vid handen att bonden Johan Andersson Ahlskog från Voitby varit i arbete på Kylo och avlidit i arbetarnas bostad vid varvet. Det var i huvudsak bönder som utförde skeppsbyggandet medan redare var finansiärer. För Kylos del nämns redarna B. Granberg och Isak Salgén. Fartygsbyggandet varade inte så många år men Kylo fick en annan betydelse i början av 1900-talet.

Stadsbor, som ville ut till landet, började se sig om efter lämpliga tomter för sommarstugor. Den första som köpte en tomt var engelsmannen William Cooper. Han hade tillsammans med sin bror Emanuel Cooper anlänt till Vasa för att med sina kunskaper hjälpa till i Vasa Bomullsmanufaktur. Det hade grundats 1857 i Vasa.

William gifte sig med Elli Alexandra Brännbäck. William Cooper lät uppföra den första sommarstugan på Kyloskatan. Stället har sedan dess kallats för Skatan. William och Elli besökte stället mera sällan.

Under en resa till England dog William plötsligt. Han är begraven i familjegraven i England. Elli överlät sommarstället till sin syster Gun Wahlbeck och hennes dotter med familj vistades många somrar på Skatan.

Stranden har fått många nya sommarstugeägare och även några som bor där året om. Kylo har också en liten hamn där Norrminnevägen slutar.

Befolkningen i Norrminne minskade kraftigt under 1980-talet men nu flyttar folk hit och samhörigheten med både fast bosatta och sommargäster har stärkts tack vare den årligen återkommande Norrminnedagen i början av augusti varje år.

Källor:
K. V. Åkerblom – Kvevlax historia
Berättelser av äldre generationer
Egna minnen

K.V. Åkerbloms sommarbostad på 1920-talet, bilden från 2026.

Strövtåg genom några byar i norra Oravais

Av Kjell Nybacka

Det är drygt 55 år sedan jag flyttade från min födelseort Oravais. Förutom att det ur ett mänskligt perspektiv är en relativt lång tid påverkar den gångna tiden mina minnesbilder av de platser jag kände och kunde som min egen ficka, men hur mycket?

Hösten 2025 gjorde jag en ny besöksrunda genom några byar och platser, som var min nära uppväxtmiljö, för att se vad som fanns kvar och vad som kommit till. Besöket går från Solbo i norr till Kullasbacken i söder, inkluderande området kring Oravais klädesfabrik.

Texten som följer är indelad efter de platsnamn jag använde som barn men vilka ännu delvis är i bruk.

Solbo

Solbo är den nordligaste husgruppen i gamla Oravais kommun. Vägstumpen som leder in till husgruppen är en del av den gamla riksåttan.

Fem hus, däribland även min farmors och farmors mors hus, befinner sig på området. Släktstugan är i praktiken en ödestuga i aktivt förfall i dag. Den moderna riksåttan, väster om byn, är en brusande trafikled som förtar allt det lugn som den lilla byn representerade i min barndom.

Vägaminne

Knappa hundra meter söderut från Solbo, inne i skogen idag, fanns fyra hus som beboddes av familjerna Blomqvist. Vägaminne skulle kunna betyda öppning mot något, i detta fall slut på vägen och öppning mot

havsvik, jämför Åminne öppning av Malax å mot havsfjärd. Husgruppen är fortfarande lugnt inbäddad i skogen, osynlig från riksåttan.

Seiplax

När man fortsätter färden söderut kommer vägskälet till Seiplax emot efter cirka 100 meter. Gamla riksåttan gick tätt intill östra delen av byn.

Byn är idag lika levande som jag minns den. Nyrenoverade gårdar, nybyggen och aktiva företag visar på en livskraftig miljö. I dag finns där ett tiotal bostadshus och ungefär lika många familjer.

Delar av byn är högt belägna. Det kan betyda att byn kunde bebyggas tidigare än omkringliggande områden söder om byn. Byn ligger nära Monåfjärden med branta högt belägna klippor som gett kustavsnittet smeknamnet Guldkusten. I slutet av 1950-talet upptäcktes området av främst tjänstemän och handelsmän från fabriksområdet, vilka önskade sig sommarnöje och -villor. Under det följande decenniet byggdes så gott som alla tillgängliga tomter.

”Finnfålasteinin”, ett flyttstensblock tätt in på gamla riksåttan vid infarten till byn, var ett känt tillhåll för byns barn. Enligt en sägen betedde sig hästar konstigt när de närmade sig stenen längs landsvägen strax intill stenen. Andra berättelser talar om oknytt och gastar som vistades i stenens närhet. Allt detta ledde till fantasifulla infall som skrämde eller spred ännu mera anekdoter av barn i olika åldrar. Stenen finns kvar, men känns i dag betydligt mindre och lägre än vad jag tyckte som barn.

En modern hypotes som kunde förklara att förbipasserande hästar betedde sig konstigt är att ett älgstråk fanns i stenens närhet och att hästarna reagerade på existerande doftspår.

Ringnäsbacken

Om vi fortsätter rundvandringen söderut längs riksåttan ett par hundra meter från Seiplax kommer vi till en ”backe” (idag mera en gupp) som i folkmun kallades ”Rinnäsbackan”. Den moderna riksåttan har under bygget så gott som helt eliminerat den.

Historien berättar att här skulle ha funnits ett klocksystem som gjorde att man kunde påkalla transport över det strandvatten som skilde Ringnäsbacken från Klockarsbacken. En annan tolkning säger att Ringnäs betyder något omflutet, i detta fall en utskjutande udde omgiven av vatten (Tänk på den höga backen med Bertils hus omgivet av låglänta strandängar som tidigare var havsstränder).

Gamla dragningen av riksåttan gick längre västerut och innehöll faktiskt en liten backe på Ringnäsbackens sida.

Oravais fabriksområde med Mauritz Anderssons butik. Bilden är från 1939. Foto: Erik Hägglund. ÖTA 135 Foto 46528.

Ånäs

Någonstans i dessa trakter mellan Ringnäsbacken och Klockarsbacken (se nedan) ”backarna” går nordliga gränsen för bydelen Ånäs. Rutubäcken, ett gammalt torrläggningsprojekt som avleder överskottsvatten från Kimo å, kunde vara en slags skiljelinje i gränsdragningen mellan byarna, men är flytande i dess egentliga mening.

Min hemgård ligger på östra sidan av låglandet mellan tidigare nämnda ”backar”. Mina förfäders hemgård låg även på detta avsnitt, längre österut på en högt belägen plats nära dåtidens strandlinje. Den gården är idag flyttad till Sundom by i Vasa.

Boplatserna hade och har även delvis i dag en fin utsikt mot havet i väster.

Klockarsbacken

Backen ligger mittemot Ringnäsbacken och skulle, enligt hörsägen om Ringnäsbacken, haft något med signalsystem för överfart mellan de två backarna att göra. En annan troligare version är att namnet Klockars härrör från en kantor/organist som flyttat till platsen.

Släkten Seiplax´ gamla timrade hus intill riksåttan är borta, men släkten bor kvar i ett nybyggt hus lite längre bort från riksåttan.

Ånäs byns pulsåder, Kimo å, korsar riksåttan cirka hundra meter söderut. Ån som representerade forskraft hade i tiderna ett stort vattendrivet sågverk intill ån på dess västra sida. Sågverket revs någon gång på 1960-talet.

Mittemot det dåtida sågverket finns ännu i dag pärtstugan. Namnet härrör från sättet att beklä ytterväggarna med pärtor. På samma ställe i ån men på riksåttans östra sida fanns en vattendriven kvarn. Den brändes ner, troligen av ägaren 1965 (man antar att det rörde sig om ett försök till försäkringsbedrägeri). Pärtstugan ägs och förvaltas av Oravais hembygdsförening och är renoverad.

Hela forsavsnittet har haft otaliga vattendrivna ekonomiska aktiviteter, men mitt minne sträcker sig bara till tiden för sågverket och hur barnen varnades för att närma sig eller leka i dess konstruktioner.

I dag är alla sådana konstruktioner eller företag försvunna. Pärtstugan är kvar men den deltaformade åmynningen har ersatts med en endaste huvudfåra.

Ånäs stenbro. Foto Kjell Nybacka.

Långtået, Ånäs folkskola och Ånäs stenbro

Uppe på Klockarsbacken kan man vända in på en bit av den gamla riksåttan. Ett par hundra meter in på den vägen ligger Ånäs gamla folkskola (1926-1958). Den stängdes 1958 i brist på elever och undervisningen överfördes till Stubbrösl folkskola. Skolan är såld till privatpersoner och är används för privat boende. En bit vidare längs gamla riksåttan förbi folkskolan ligger Ånäs gamla stenbro.

I Oravais sockenhistoria nämns att en bro ovanför Lassus´ kvarn i Ånäs skadades allvarligt i samband med ett ovanligt stort vattenflöde 1867. I Ånäs bys historik nämns att bron byggdes om senast 1906. Stenhuggare Vilhelm Finne och sonen Vilhelm den yngre nämns som brons byggare. Den har varit rivningshotad flera gånger men torde i dag åtnjuta ett visst skydd. En viktig renovering av bron gjordes 2008.

Den ståtliga bron har i dag trafikrestriktioner och närmiljön är täckt av tät slyvegetation som hindrar åskådare från att få en klar bild av dess vackra konstruktion.

Vi backar lite från åbron för att fortsätta österut längs det som kallas Långtået och som leder till Backas gårdarna. En högt belägen gårdsgrupp som passerades av skolbarn från denna del av kommunen på väg till Stubbrösl folkskola.

Stubbrösl

Stubbrösl folkskola (1920-1982) var en sex klassers skola med svenska som undervisningsspråk. Den användes ända fram till att Oravais Centrumskola byggdes. Skolan var väl tilltagen och undervisningsutrymmen fanns tillräckligt. Skolan värmdes upp på vintrarna med stora kakelugnar. Barnen ålades att bära in ved och ansvara för eldningen.

Skolan låg intill en skogsbacke med ett ”högt” berg som möjliggjorde allehanda skidaktiviteter på vintern. Toaletterna var belägna ute i uthuslängan och var normalt utrustade enligt den tidens praxis. Lukten från dessa var inte angenäm, men inte heller främmande för skolbarnen.

Stubbrösl var en bydel som fått stark prägel av sin närhet till det som tidigare hette Oravais Klädesfabrik. Redan här fanns det en stark blandning av företagare med serviceutbud för tjänstemän och arbetare på fabriken och för jordbrukande befolkningen.

Skolan ägs idag av en privatperson och används närmast som företagslager. Lärarbostädernas byggnad är förfallen och skolans innergård uppsamlingsplats för diverse skräp.

Ruths

Ruths by var egentligen det pulserande området med Oravais Klädesfabrik som motor. Byn ligger tätt intill Kimo å och fabrikens kärnområde. Landsvägen mellan Oravais och Jeppo går genom byn. Där den korsar ån finns en bro i Ruths som sägs vara byggd 1803.

I byns historik berättas att bron fick ett nytt brolock i sten och kantstenar (1901-03) när Jeppovägen byggdes 1908.

Butiker:

- Oskar Fribergs diversehandel (1930-1970-talets början). Butiken låg egentligen i Stubbrösl, i ändan av Långtået.
- Hägglunds affär (1901-2001). Den mest långlivade affären med tre generationer Hägglund som affärsmän (Vilhelm, Evert och Karl).
- Oravais Andelshandel (1915-1983)
  - Handelslaget Ruths filial (1915-1927)
  - Sammanslagning med Jeppo Andelslag till Andelsringen (1927-1960) till Ruths filial.
- Lennart Mattssons (1950 talets början-1962) köttaffär.
- Otto Kronqvists butik för bland annat jeans-byxor. Kortvarig verksamhet i liten byggnad bakom Mattssons affär.
- Svens fotoaffär i Anderssons butiksbyggnad.
- Mauritz Andersons (1923-1957) mat- och varuaffär. Andersons var störst i byn, även kallat varuhus i byns historik.
  - Sven Thölix övertog affären 1957 och fortsatte till tidigt 1970-tal.
- Varma (1937-medlet av 1960-talet) låg utanför Ruths i byadelen Brännbergskärr.
- Taberna (1950-1971). Kemikalie- present- och syaffär.

Utöver dessa butiker fanns Andelsbanken, Postbanken, Sparbanken.

Mitt i byn fanns även finskspråkiga folkskolan.

I dag är alla butiker rivna, nedlagda eller renoverade till privata bostäder. Inga banker finns längre i området.

Oravais Klädesfabrik

Platsen för Oravais Klädesfabrik valdes i tiderna på grund av att Kimo å representerade vattenkraft. Det var antagligen ett viktigt argument för grundandet av Masugnen, en föregångare till Klädesfabriken, på samma plats.

I folkmun kallades hela området kort och gott för Fabriken. I själva verket var fabriksområdet ett samhälle i samhället. Huvudprodukter var textilier såsom vadmal, filtar tyger.

Fabriken hade ett stort antal arbetarbostäder. Därtill fanns smedja, snickeri, brandkår, mönsterträdgård, ladugård med ett stort antal boskap, jordbruk, tennisplan, bibliotek, apotek, läkare, tandläkare och stråkorkester.

Direktörsbostaden med omkringliggande bostäder för fabrikens tjänstemän låg på norra sidan av ån i ett slags avskildhet, medan fabriken och arbetarbostäderna låg på söder om ån.

Huvudinfarten till fabriken låg längs den dåtida vägen mot Jeppo. En väl tilltagen fyrkantig regnskyddad busshållplats, ”Håbbilin”, markerade infartens början som fortsatte i en rak välskött allé först mot fabrikens kontorsbyggnad, sen vidare mot fabrikens huvudport in mot produktionsutrymmena.

Idag är fabrikens produktionsutrymmen i aktivt bruk av olika nya företag.

Eljasus

När man fortsätter söderut från fabriksområdet längs Jeppovägen kommer man till en bydel kallad Eljasus. I kanten av byn fanns en ståtlig sportplan vars huvudport kröntes av två biljettorn med flaggstänger. Det andra mötet med den byn var en stor byggnad, hundra meter söder om sportplanen. Där fanns kommunens biograf Bio Ateea och affärsutrymmen.

Vid filmförevisningar samlades besökarna i Bio Ateeas biljettförsäljningsutrymme. Luften var tjock av tobaksrök och mättad av dofterna från ölkonsumtion.

I byggnadens andra ända fanns Bröderna Siréns affär som saluförde textilier och sytjänster. Senare övertogs denna affär av Ruben Anderssons tygaffär. Bio Ateea lades ner så småningom och blev i huvudsak ett lager för andra affärsaktiviteter.

En bit från dessa aktiviteter fanns den stora samlingslokal Björklid. Lokalen var aktivitets- och samlingslokal för personer aktiva inom den politiska vänstern. Att kommunen hade en aktiv vänsterfalang var även ett särdrag för Oravais kommun. Omkringliggande kommuner hade mestadels en klar majoritet av jordägande bönder som hade en annan politisk inriktning.

En aktiv vänsterpolitik ledde till åtskilliga konflikter, främst bland fabrikssamhällets invånare, men även med kommunens övriga invånare. Den radikalaste effekten av dessa konflikter ledde även till att många, främst arbetare på fabriken, emigrerade till Sverige.

Kort kan man väl säga att Eljasus befolkades av personer som i huvudsak arbetade för fabrikens olika aktörer eller som arbetstagare på fabriken.

Kullasbacken

När man kör söderut genom Eljasus når man Kullasbacken. Detta är den punkt på kartan där Jeppovägen mynnar ut i riksåttan.

Platsen bildar ännu en liten bydel innan man når det som kunde kallas gamla Oravais kommuns centrum.

På Kullasbacken fanns baptisternas bönehus, Bröderna Tallbäcks bilverkstad, Bröderna Stadigs livsmedelsbutik (kompletterad med en butiksbil på lördagar), Birger Kullas båtbyggeri och Helge Kullas el-, mat-varu- och byggnadsmaterialbutik.

Kullas båtbyggeri torde i dag vara det enda företaget som är kvar av de ovannämnda.

Anmärkningar

Mycket av det beskrivna baserar sig på minnesbilder av hur situationen såg ut fram till 1970-talet. Jag flyttade bort från Oravais 1970 och efter det tillbringade jag enbart somrarna under ett antal år i kommunen. Minnet är svekfullt och kan kraftigt förändra vissa minnesbilder. Alla eventuella sakfel kan skyllas på skribenten.

Källor:
Oravais sockens historia , Bror Åkerblom 1971
Vår hemby, Stubbrösl-Ruths byaforskare 2003
Vår hemby I Ånäs Eljasus-Ånäs byaforskare 2007
Vår hemby II, Eljasus- Ånäs byaforskare 2007

Från brandstod till livstrygghet

– LokalTapiola Österbottens resa genom tiden -

Av Alexandra Hellstén, LähiTapiola

Från en brandstodsförening i Malax till ett modernt livstrygghetsbolag med tiotusentals ägarkunder.
LokalTapiola Österbottens utveckling speglar hur behovet av trygghet har förändrats – och hur en lokal idé kunnat växa till en regional kraft.

Historien om LokalTapiola Österbotten börjar långt innan begrepp som försäkring, kundupplevelse och digitala tjänster ens existerade. Den börjar i ett samhälle där osäkerheten var en del av vardagen: en brand kunde förändra allt för en familj eller ett helt samhälle över en natt.

Bolaget fick sin början i Malax, där det, liksom i många andra österbottniska kommuner, levde människor tätt samman i bygemenskaper och där husen ofta var byggda i trä. Elden var både livsnödvändig och livsfarlig. Om en brand bröt ut fanns det sällan några fungerande släcksystem eller en organiserad räddningstjänst som kunde hjälpa till. Förlusterna var ofta stora – både hem, försörjningen och ibland även framtiden gick bokstavligen upp i rök.

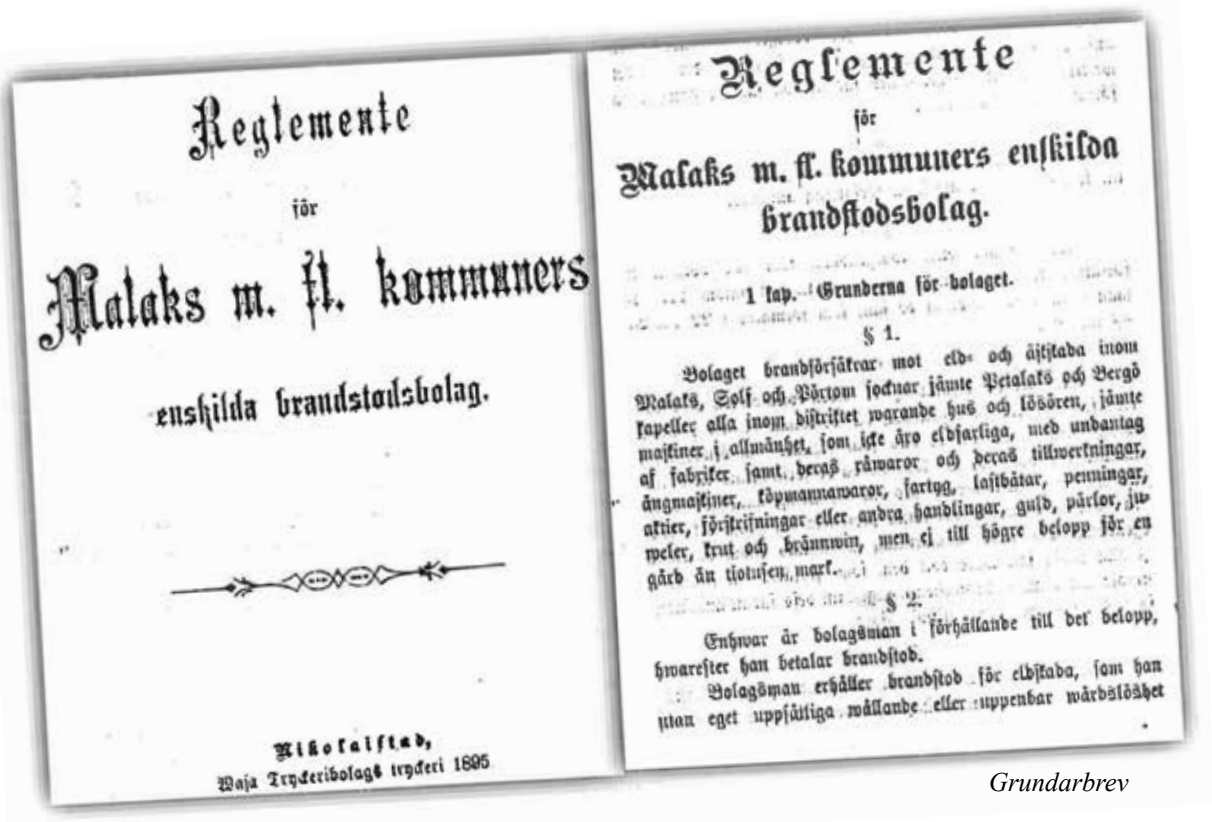
Det var i denna verklighet som brandstodsföreningarna växte fram.

Grundtanken var enkel men kraftfull: ingen ska behöva stå ensam efter en katastrof. Genom att varje medlem bidrog ekonomiskt kunde man tillsammans bygga upp en fond som användes när olyckan var framme. Det var inte en affärsverksamhet – det var en solidarisk överenskommelse grannar och bybor emellan.

I Malax sattes grunden till Malax m.fl. kommuners brandstodsförening år 1895, vilket markerar etableringsåret för det som vi idag känner vid namnet LokalTapiola Österbotten. Brandstodsföreningen byggde för förtroende, lokalkännedom och gemensamt ansvar, och blev en konkret manifestation av denna idé. Medlemmarna kände varandra, de visste var riskerna fanns och deltog själva i beslutsfattandet.

Detta var grunden för organiserad trygghet, som kom att bära hela vägen till nutiden. Redan i brandstodsföreningarna formades två principer som ännu idag är kärnan i LokalTapiolas verksamhet:

det ömsesidiga, gemensamma ägandet och det lokala engagemanget.

Reglemente
för
Malaks m. fl. kommuners
enskilda brandstodsbolag.

Wasa Tryckeribolags tryckeri 1895

Reglemente
för
Malaks m. fl. kommuners enskilda
brandstodsbolag.

1 kap. Grunderna för bolaget.

§ 1.

Bolaget brandförsäkrar mot eld- och äfstada inom Malaks, Solf och Pörtom socknar jämte Petalaks och Bergö kapeller alla inom distriktet warande hus och lösören, jämte maskiner i allmänhet, som icke äro eldfarliga, med undantag af fabriker samt deraß råwaror och deraß tillwerkningar, ångmaskiner, köpmannawaror, fartyg, lastbåtar, penningar, aktier, förskrifningar eller andra handlingar, guld, pärlor, juweler, krut och brännwin, men ej till högre belopp för en gård än tiotusen mark.

§ 2.

Enhwar är bolagsman i förhållande till det belopp, hwaruppe han betalar brandstod.

Bolagsman erhåller brandstod för eldstada, som han utan eget uppsåtliga wållande eller uppenbar wårdslöshet

Grundarbrev

Från lokala föreningar till strukturerad försäkringsverksamhet

Under 1800- och 1900-talet började samhället förändras, och med det även behovet av trygghetslösningar. Industrialiseringen, urbaniseringen och nya ekonomiska strukturer gjorde att riskerna blev både fler och mer komplexa. Brandstodsföreningarna behövde uppdateras och utvecklas för att hänga med denna förändring.

Det som en gång varit enkla överenskommelser mellan bybor började få mer formella ramar. Regler, stadgar och lagstiftning växte fram för att säkerställa rättvisa och långsiktig hållbarhet. Föreningarna började fungera mer som moderna försäkringsbolag, med tydligare ansvarsfördelning och ekonomisk struktur.

I Österbotten fortsatte utvecklingen att vara starkt lokal. Flera mindre föreningar verkade parallellt, ofta med fokus på specifika geografiska områden. När behov uppstod började dessa samarbeta, samordna resurser och i vissa fall slå sig samman. År 1976 slog sig fyra föreningar ihop: Korsholms Brandförsäkringsförening (grundad 1898), Kvevlax Brandförsäkringsförening (grundad 1899), Replot-Björkö Brandförsäkringsförening (grundad 1899) och Malaxnejdens Försäkringsförening (tidigare Malax m.fl. kommuners brandstodsförening). Den nya försäkringsföreningen fick namnet Vasabygdens Försäkringsförening, och huvudkontoret blev i Vasa.

Samtidigt breddades verksamheten. Försäkring handlade inte längre enbart om bränder, utan även andra risker, så som olyckor, sjukdom och egendomsskador. Nya skyddsprodukter inkluderades successivt i verksamheten, men den grundläggande idén var densamma. Endast tillämpningen blev mer omfattande.

Det som är särskilt anmärkningsvärt är att det lokala perspektivet aldrig försvann, tvärtom var det en hjärtesak.

Trots att verksamheten växte och professionaliserades fortsatte besluten att fattas nära kunden.

Förtroendet mellan bolag och kund byggde fortfarande på närhet och kännedom – en tydlig skillnad jämfört med mer centraliserade aktörer. Det är en viktig detalj: bolaget ägdes inte av externa aktieägare, utan fortsättningsvis av sina kunder.

Vägen mot LokalTapiola – en historisk omställning

När vi närmar oss 2000-talet står försäkringsbranschen inför en ny typ av förändring. Global konkurrens, teknologisk utveckling och ökade krav från kunderna skapade ett behov av större resurser och effektivare strukturer.

För de lokala försäkringsbolagen i Finland uppstår en avgörande fråga: hur bevarar man det lokala – samtidigt som man klarar framtidens krav? Svaret blir samarbete i en helt ny skala.

År 2001 invigdes det nya, förstorade kontoret i Vasa. Kontoret, som ännu idag är bolagets huvudkontor, har under åren gått från att öka utrymmena för kundbetjäning till att idag har utökade utrymmen för kundbetjäning via de digitala kanalerna.

Invigning av det nya och förstorade kontoret i Vasa 20.8.2001. Från vänster vid bandet Jan Pensar, Harri Kainulainen och Håkan Nordman.

År 2013 skedde en av de mest betydelsefulla förändringarna i modern tid, när Lokalförsäkringsgruppen och försäkringsbolaget Tapiola går samman och bildar LokalTapiola. Det är inte bara en fusion av organisationer – det är en sammanslagning av två traditioner: den lokala ömsesidigheten och den mer centraliserade finanskompetensen.

Samtidigt grundades 20 regionala ömsesidiga försäkringsbolag runtom i Finland. Den lokala närvaron behölls, medan de konkurrenskraftiga försäkringshelheterna fick ett stort kliv framåt. Nu hade bolaget till gång till ett bredare produktutbud, ett starkare kapital, gemensamma digitala lösningar och större utvecklingsresurser.

För LokalTapiola Österbottens del innebar detta att bolaget förblev i Österbottens händer, med ett lokalt styre och besluts som fattas nära kunderna. Kombinationen av nationell styrka och lokal närvaro höll fortsättningsvis.

Men med tiden skedde ännu fler förändringar, utvecklingen stannar inte.

"Varje år delas betydande summor ut till lokala initiativ"

År 2017 genomförs ytterligare en viktig förändring, när betydande investeringstillgångar överförs till regionbolagen. Det ger dem större möjlighet att påverka den egna regionens utveckling – inte bara genom försäkring, utan också genom investeringar och samhällssatsningar.

Det markerar början på en ny fas.

LokalTapiola Österbotten är inte längre enbart en försäkringsgivare. Bolaget blir en aktiv samhällsaktör med möjlighet att påverka allt från trafiksäkerhet till ungdomars välmående.

Från enbart ersättningar till skadeförebyggande verksamhet

Traditionellt har försäkring handlat om att ersätta skador. De försäkringspremier som betalas in av kunderna, betalas också ut åt kunderna i skadeersättningar ifall en skada eller olycka sker. Men i takt med att samhället förändrats har även uppdraget utvecklats.

Försäkringar och skade-ersättningar är fortfarande en central del av bolagets verksamhet, men idag arbetar LokalTapiola Österbotten med ett mycket bredare perspektiv: de vill att skadorna aldrig sker. I bolagets historia, med de lokala brandstodsföreningarna, var detta tankesätt inte möjligt – man hoppades bara att det inte skulle brinna på just den egna gården. Idag kan bolaget aktivt förebygga skador innan de sker – och arbetar kontinuerligt med detta.

Hos LokalTapiola handlar detta perspektiv om att påverka så brett som möjligt. Det kan handla om allt från att öka trafiksäkerheten för att undvika trafikolyckor inne i städer eller på landsvägarna, öka vattensäkerheten genom att donera livbojar till allmänna ständer och hamnar eller att ge ekonomiskt stöd till lokala föreningar som arbetar med ungas psykiska välmående.

Brandsäkerheten finns också kvar: bland annat genomför LokalTapiola varje år en brandsläckargranskningskampanj, där alla ägare (fortsättningsvis kunderna) kan granska sin brandsläckare gratis. Förmånen har gamla rötter men bygger på samma tankegång: om en brand bryter ut, ska rätt hjälp finnas till hands.

Detta nya bolagsperspektiv speglar en bredare förändring inom hela LokalTapiola-gruppen, från ett försäkringsbolag till ett så kallat livstrygghetsbolag.

Trygghet handlar inte längre bara om ekonomi, utan om hela livet. Därmed är även en central del av bolagets verksamhet idag det samhällsansvar bolaget arbetar med.

Varje år delas betydande summor ut till lokala initiativ – från räddningsverksamhet till ungdomsidrott och mental hälsa. Bara under år 2025 har över en miljon euro investerats i Österbotten genom olika donationer och samarbeten av bolaget. Här spelar bolagets starka placeringsportfölj en viktig roll. Det är tack vare placeringsavkastningen som bolaget kan göra stora satsningar för ägarkundernas och österbottningarnas bästa utan att behöva använda premieinkomsterna till det.

Det är en direkt fortsättning på brandstodstanken: att gemensamma resurser ska gynna hela samhället. Skillnaden är skalan, som idag är betydligt större.

Grundidén lever kvar

Trots alla förändringar som skett och håller på att ske sedan 1895 när Malax m.fl. kommuners brandstodsförening grundades, finns det en tydlig röd tråd genom historien.

Det moderna livtrygghetsbolag som idag verkar i Österbotten har fortfarande samma grundsyfte: att människor går samma för att skapa trygghet – inte bara för sig själva, utan för varandra. Skillnaden är att verktygen blivit fler, perspektivet bredare och påverkan lite större.

Och just där, i kombinationen av historia och framtid, ligger LokalTapiolas Österbottens styrka.

Från husförhörslängder till Vasa spetsfabrik

Av Ulrika Nykvist, informatiker vid Vasa stadsbibliotek

Nedan presenteras ett urval nyutkomna böcker, som kan vara till nytta och inspiration för släktforskare och personer med intresse för lokalhistoria.

Hitta din historia: släktforskning för alla av Ingeborg Arvastsson och Stina Loo (utg. Historiska Media, 2025)

Handboken behandlar grunderna i släktforskning, ger steg-för-steg-instruktioner och konkreta tips. Det finns kapitel om konsten att analysera fotografier, om hur DNA-släktforskning kan hjälpa till att hitta okända släktingar och hur man hittar information om invandrade och utvandrade samt nationella minoriteter i Sverige, bl.a. finländare.

En bok som handlar uteslutande om emigrant forskning är **Följa John:** släktforska i utvandrarnas spår av Ted Rosvall och Anna-Lena Hultman (utg. Sveriges släktforskarförbund, 2024). Den här boken är en fortsättning på boken ”Emigrantforska på nätet”, som tar upp digitala källor och databaser som hjälper att spåra släkt i Amerika. Boken Följa John beskriver hur och i vilken ordning man ska använda dessa resurser och ger lösningar på vanliga forskningsproblem, som t.ex. att hantera okända DNA-träffar och namnbyten.

Forska i husförhörslängder av Ewa Runesdotter (utg. Sveriges släktforskarförbund, 2025)

I boken går författaren igenom vilken typ av information som släktforskare kan finna i husförhörslängder (termen kommunionbok används vanligen i Finland). Husförhörslängder infördes i Sverige genom 1686 års kyrkolag och fanns kvar till slutet av 1800-talet. Förutom namn, yrke och födelseår ger längderna även en inblick i hur människor levde – familjeliv, flyttningar, tro, vilka som arbetade på gården, vem som fått oäkta barn, vilka som straffats för

brott eller hade äktenskapliga problem. Ofta använde sig prästerna av symboler och förkortningar som idag kan vara svårtolkade och författaren förklarar de vanligaste varianterna av dessa samt ger exempel från olika tidsperioder.

Släktforska i databaser av Niklas Hertzman, Jan Appelquist och Johan Gidlöf (utg. Sveriges släktforskarförbund och ArkivDigital, 2025)

Boken ger en bra översikt över vilka handlingar som finns i digital form i Sverige. I boken presenteras de databaser som finns på Riksarkivet, ArkivDigital och Sveriges Släktforskarförbund. En del av databaserna kräver abonnemang, men många är fritt tillgängliga. Boken förklarar pedagogiskt och med bilder vad databaserna innehåller, hur man bygger upp sökfrågor samt ger praktiska söktips.

De ovan nämnda böckerna utgår från en rikssvensk kontext. Det har också nyligen utkommit ett par inhemska böcker:

Sukupolvien jäljet: DNA, historia ja digitaidot sukututkimuksessa av Marja Pirttivaara (utg. Siltala, 2025)

Sukupolvien jäljet är en lättillgänglig guide om släktforskning för både nybörjare och erfarna forskare. Boken förenar traditionella källor, som kyrkböcker och befolkningsregister, med moderna metoder som DNA-tester, digitala arkiv, webbaserade verktyg och artificiell intelligens. Boken visar hur digitala resurser kan användas för att skapa släktträd på nätet med etik och dataskydd i åtanke.

Nimet, kieli ja aika : sukututkijan nimiopas av Sirkka Paikkala (utg. Genealogiska Samfundet i Finland, 2025)

Namn speglar sin tids samhälle, dess strukturer, föreställningar och influenser. Genom att förstå namnen och de namnsystem de ingår i, blir det lättare att tolka enskilda namn och sätta in dem i ett större historiskt och kulturellt sammanhang. Boken behandlar efternamnens ursprung, utveckling och äldre stavningsformer samt vad man bör tänka på när man skapar nya namn. Även förnamn, och i viss mån ortnamn, tas upp.

Det har också utkommit några lokalhistoriska böcker den senaste tiden. I **Vi ärvde havets öar: tidsresor i Kvarkens världsarvsområde** av Asta Tillander (utg. Scriptum, 2024) görs nedslag i skärgårdens historia, speciellt Korsholms skärgård.

Norra Pörtoms allaktivitetsförening r.f har gett ut **Liv och leverne i Norra Pörtom** (red. Ann-Sofi Röj-Lindberg, 2025). Boken kompletterar de två historiker som föreningen gett ut tidigare.

Tuckor byförening r.f gav 2025 ut **Tuckorboken: en bys väg genom tiderna** (red. Kristina Svels). Förutom att beskriva byns historia innehåller boken bland annat en genomgång av gårdarna i byn.

För dem som är intresserade av Sundoms och Vörås historia och samtid utkommer publikationerna **Murmursunds allehanda** och **I Rågens och Fjärdarnas rike** varje år.

Jukolan Rakentajat - Jukolas Byggare r.y. har gett ut **Tarinoita Pyssykylästä** (red. Pia Österberg och Anja Paksu, 2025). Vapenbrödrabyn i Vasa fyller 80 år 2026 och boken samlar minnen och berättelser av forna och nuvarande invånare i byn.

Stina Frejman har skrivit en historisk roman **Lina: från Metvikens Mekaniska Werkstad till Wasa Spetsfabrik** (utg. Scriptum, 2026). Romanen är baserad på författarens farmors liv i en borgarmiljö i Vasa och omspänner nästan hela 1900-talet.

Släktforskningens dag 10.4.2026

Det är nu femte året som släktforskningens dag arrangeras i Finland. Första gången var år 2022. Detta var nu tredje gången vi ordnade en tillställning. Såsom förra våren så samarbetade vi också i år med Vasa stadsbibliotek.

Tillställningen ordnades i Venny-salen på 2. våningen i biblioteket. Biblioteket hade ställt ut böcker med anknytning till släkt- och hembygdsforskning som besökarna kunde ta del av och eventuellt låna hem för noggrannare läsning.

Under eftermiddagen ordnades samma föreläsning om släktforskningens grunder och vad som är tillgängligt på nätet idag 3 gånger, 2 på svenska och 1 på finska. Detta för att så många som möjligt skulle kunna ta del av dem.

Dessutom hade vi kunniga släktforskare på plats som kunde hjälpa till med att svara på besökarnas frågor om sina förfäder.

Totalt kunde vi räkna nästan 60 personer som besökte tillställningen under eftermiddagen som varade mellan kl. 12 och 16.

Jag vill rikta ett stort tack till Ulrika Nykvist och Kristina Grönberg (och andra som inte nämnts) på biblioteket för att vi kunde vara där, samt den fina utställningen med böcker. Dessutom skötte biblioteket en hel del av reklamen för tillställningen.

Vi ses igen år 2027 i dessa tecken.

Göran Fors

Våra Rötter 2026

Detta var nu åttonde gången vi ordnade Våra Rötter. Första gången var år 2010 och sedan har evenemanget ordnats vartannat år förutom ett uppehåll på grund av covid år 2020.

Lördagen den 25 april så var det dags igen. Platsen var som vanligt Korsholms kulturhus (vuxeninstitut).Vi hade två föreläsningar under dagen PL Kjell Herberts: Bönehusen - en försummad del av vår lokalhistoria och doktorand, FM Carl-Erik Strandberg: Den svenska arbetarrörelsen i Vasa åren 1883 – 1929. (sammandrag av föreläsningarna kan läsas på annan plats i tidningen). Thomas Öhman fungerade som moderator under föreläsningarna.

Tolv utställare hade anmält sig för att på plats presentera sig och sitt material samt eventuellt också sälja sina alster. Dessutom sålde vi själva våra utgivna böcker men också dubbletter ur biblioteket. I besöksboken kunde vi räkna 75 namn under dagen, så vi tror att antalet besökare var närmare 100, det dåliga vädret till trots. Tyvärr fick vi ju inte allas namn i besöksboken.

Enligt den respons vi fick var besökare och utställare nöjda med dagen, men vi fick också förslag till kommande år. Jag uppskattar mycket att vi fick respons från våra utställare.

Andreas Knips Hembageri hade öppnat cafeterian dagen till ära, och vi kunde köpa lite mat eller dricka kaffe med lämpligt tilltugg.

Jag vill här rikta ett stor tack till alla som gjorde att denna dag blev en intressant dag för oss alla. Vi återkommer år 2028 med Våra Rötter och hoppas att vi ses.

Göran Fors

Släkt- och hembygdsforskarmässan
VÅRA RÖTTER

*Utställare och deltagare i aulan,
Korsholms kulturhus. Foto:Karl-Rune Sundelin.*

*Carl-Erik Strandberg och Thomas Öhman.
Foto:Karl-Rune Sundelin.*

Släkt- och hembygdsforskarmässan
VÅRA RÖTTER

Den svenska politiska arbetarrörelsen i Vasa, 1880-1930

Av Carl-Erik Strandberg

Staden Vasa växte fram i en förhållandevis snabb takt med finländska mått mätt. Holger Westers undersökning visade på en befolkningsökning på 430% under en generation, närmare bestämt åren 1863–1918. Staden växte från 4425 till 23 431 kyrkoskrivna individer under denna period. En delförklaring till denna befolkningsökning låg i den starka industrialiseringen som tog vid, bomullsfabriken, sockerfabriken och metallverkstäderna för att nämna några.

Samtidigt som staden var en av de jämförelsevis mest industrialiserade städerna i Finland var den tvåspråkig. Under 1900–talets början var den språkliga sammansättningen mellan svensk- och finskspråkiga 50%, allra senast vid 1920–talet hade finskan blivit majoritetsspråk. Samtidigt följde de språkliga gränserna inte klassindelningen, på de större arbetsplatserna talades både svenska och finska bland arbetarna. De svenska arbetarna hade huvudsakligen migrerat från den kringliggande landsbygden samt Nykarleby, Karleby och Jakobstad medan de finska härstammade från Ylistaro, Lillkyro och Ilmola. Samtidigt var inte språkgränsen så stark att arbetarna inte umgicks över den.

Förenklat fanns det tre platser där arbetarna umgicks i vardagen, det vill säga i hemmet, på arbetsplatsen och senare på föreningshusen. I hemmet eller i arbetarkvarteret kunde man umgås på sitt eget modersmål medan man på arbetsplatsen ofta utvecklade ett arbetsspråk som var en emulsion av både finska och svenska termer. För att exemplifiera, ”rossata” och ”rässätä” var hamnarbetartermer som anspelade på ”lossa” och ”pressa”, båda behövliga termer för yrkesutövningen i hamnarna. Den genomsnittliga arbetaren i Vasa kunde alltså vara enspråkigt finsk- eller svenskspråkig men besitta ett grundläggande ordförråd i det andra språket.

Den första arbetarföreningen i Vasa föds 1883 och var den andra arbetarföreningen i hela Finland. Föreningen inledde som en finskhetsförening som försökte bryta den svenska dominansen bland de högre tjänsteutövarna i staden. Föreningen övergav dock sin finska prägel redan 1886 och tillät fackföreningar att ansluta sig 1897. Strax därefter övergick föreningen i en mer arbetarstyrd ledning i och med valet av den socialistiske skräddaren J.E. Lillnix 1900 till ordförande.

De svenskspråkiga arbetarna i föreningen upplevde dock att de svenska intressena inte fick den uppmärksamhet som behövdes vilket ledde till att de övergav föreningen och grundade en egen förening 1901, som i sin tur splittrades i en politisk och opolitisk förening. Den politiska antog namnet Wasa svenska arbetareförening och anslöt sig till Socialdemokratiska partiet 1904 medan de opolitiska anslöt sig till föreningen Arbetets vänner, som hade grundats 1896.

Politiseringen av arbetarrörelsen kunde i korthet förklaras med två faktorer, rörlighet och föreningshusen. Arbetare i början av 1900-talet var förhållandevis mobila, det var inte ovanligt att resa till en främmande stad för att söka arbete eller för att söka bättre betalt arbete. Detta tilltog framför allt med de nya järnvägsbanorna, metallarbetare kunde komma från orter såsom Kuopio eller Villmanstrand till Vasa. Likaledes var kontakten till emigrantarbetare stark, man höll kontakten till vänner, bekanta och familjemedlemmar som arbetade i U.S.A. eller Kanada. Stundom återvände dessa emigrantarbetare och bidrog till att sprida socialistiska idéer och tankar i lokalsamhället.

Liksom många andra arbetar- och fackföreningar galvaniserades verksamheten under generalstrejken 1905. Under demonstrationen uppstod en konflikt mellan finsk- och svenskspråkiga då de svenskspråkiga ”borgerliga” börjat sjunga ”Vårt land” under den finska arbetarens tal till massorna. Enligt minnesberättelser hade en finsk kopparslagare hotat med våld mot de sjungande. Målet med demonstrationen var att

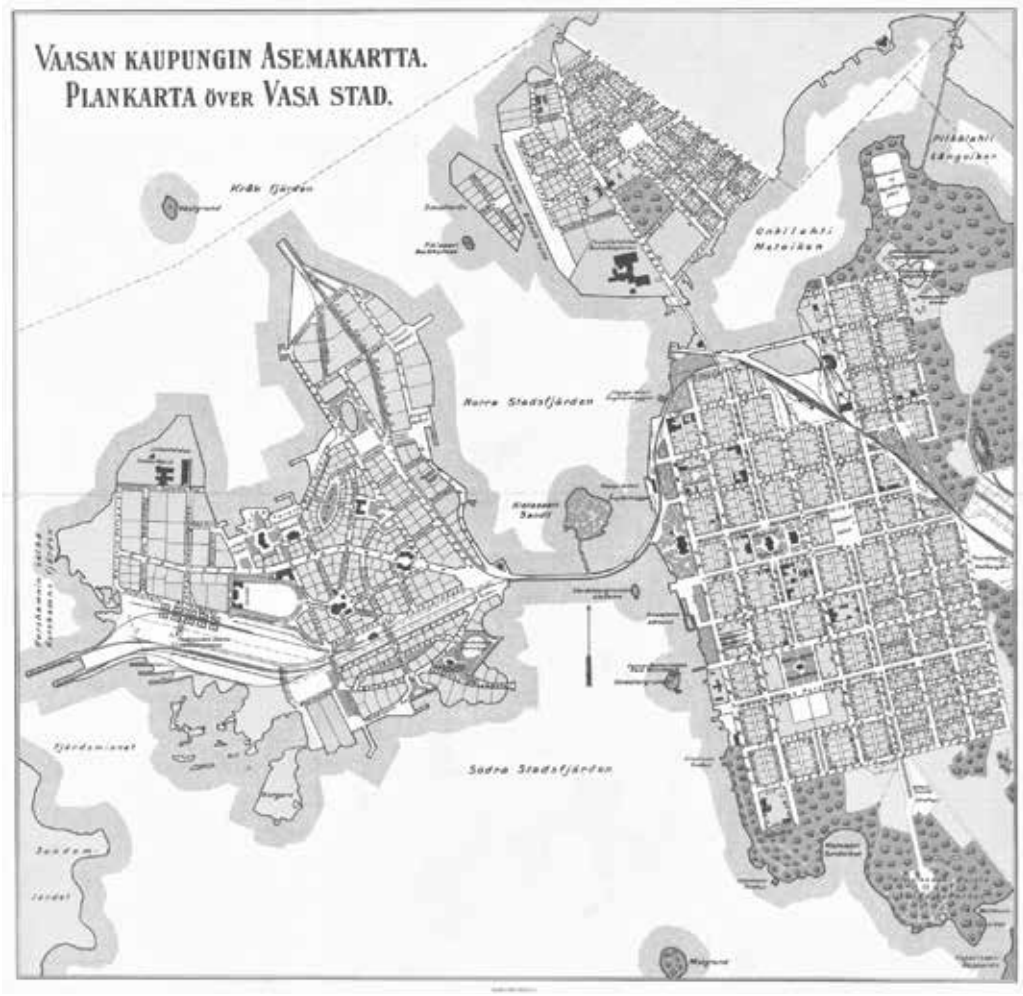
uppvisa finländsk nationalism och att man värnade om det finländska folket, till vilket nationalsången ansågs passande. För arbetarna så var det själva strejken som var central för den nationalistiska uppvisningen, det var genom arbetsnedläggelsen man ville visa sin samhörighet med finländare, framför allt finländska arbetare. Konflikten ger insyn i hur den svenskspråkiga arbetaren såg sig tvungen att orientera sig mellan två läger, den språkliga gemenskapen eller klassgemenskapen.

Föreningen lockade till sig medlemmar från olika arbetsplatser samtidigt som en handfull fackföreningar uppstod i kölvattnen efter generalstrejken. 1907 invigs föreningens eget föreningshus Elvan på Berggatan och året därefter hade arbetarna grundat en egen tidning, Österbottens Folkblad, som utkom en gång i veckan.

Inbördeskriget kom även att drabba arbetarrörelsen i Vasa, om än mer sparsamt jämfört med sydligare orterna. En av egenskaperna som kom att prägla arbetarrörelsen var en misstänksamhet mot det nya, vita Finland. Man upplevde sig starkt orättvist behandlad och hade svårt att förstå varför familjemedlemmar, föreningsmedlemmar eller arbetskollegor bestraffades så hårt och varför man blev synad av myndigheterna och skyddskåren. Vasa upplevde en stark våg av vänstersocialism strax efter inbördeskriget; arbetarföreningarna övergav SDP och anslöt sig till det nybildade ”Finlands socialistiska arbetarparti”. Bland de svenskspråkiga var detta särskilt tydligt, under 1920-talet bestod den svenskspråkiga socialdemokratiska sektionen av endast ett tiotal medlemmar.

Vasa svenska arbetarförening fyllde en viktig funktion i vardagen för arbetaren. Man dansade, uppförde musikstycken, deltog i teater, idrott, hade bokklubbar, umgicks över språkgränser och lärde sig politisk utövning. I samband med de så kallade kommunistlagarna 1930 stängdes föreningshuset och övergick i skyddskårens ägo, till vilket det hörde fram till 1944 vartefter det återbördades till DFFF:s Vasa förening

Föredraget baserar sig på den forskningslitteratur och övriga arkivkällor C-E Strandberg använder sig av sin forskning för sin doktorsavhandling.

Vasa stads plankarta

Släkt- och hembygdsforskarmässan
VÅRA RÖTTER

Bönehusen – en försummad del av vår lokalhistoria

Av Kjell Herberts

Här pratar vi om vad som helst – men vi undviker religion! Hur många gånger har jag inte hört denna stolta deklaration i olika sammanhang. När jag gick in för att kartlägga de österbottniska bönehusens frekvens, tillblivelse och verksamhet har jag många gånger stött på samma försiktighet. Helst har man tassat förbi bönehusen i den lokala dokumentationen. Själva husen har man måhända dokumenterat, men man har varit ytterst försiktig med att ge sig in på bönehusens oftast mångsidiga verksamhet.

De ”moderna” väckelserörelserna har i vårt land en 150-årig historia. Det var i slutet av 1870-talet laestadianismen kom norrifrån och metodismen och baptismen västerifrån. Senare kom även missionsförbundet och pingströrelsen västerifrån, liksom några andra mindre rörelser. Amerikaemigrationen och närheten till Sverige gjorde att speciellt Österbotten blev föremål för omfattande evangelisation. Återvandrande österbottningar som kommit i beröring med väckelser såg till att svenska predikanter kom till Österbotten.

De andra stora inomkyrkliga väckelserörelserna, den evangeliska rörelsen och Kyrkans Ungdom, har däremot långt rekryterat sina förkunnare i hemlandet.

Följden av dessa inom- och frikyrkliga väckelserörelser är de för den österbottniska byn så karakteristiska bönehusen, om än de till sin yttre form och färg uppvisar stora variationer. Mångfalden av bönehus och ett femtontal olika väckelserörelser vittnar även om en tidvis enveten kamp om själarna. Att Österbotten blivit något av Finlands bibelbälte kan främst förklaras av att så många rörelser hittat hit.

Folkrörelse

Det religiösa landskapet i speciellt Västerbotten och Österbotten uppvisar stora likheter till det yttre, låt vara att mångfalden varit större i Österbotten. Byabönehusen har dock utgjort viktiga institutioner i byns liv och utveckling.

Stobacka missionshus i Närpes. Foto: Kjell Herberts

Folkrörelserna i Sverige ses som grundbultar för uppkomsten av det svenska folkhemmet. Här har arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen, ungdomsrörelsen och väckelserörelserna bidragit till samarbete, mobilisering och demokratisering av samhället. Det var inte sällan i bönehus och föreningslokaler man var först med demokratiska omröstningar, protokoll, bokföring och funktionärer, allt för kollektivet. Protester mot orättvisor, maktmissbruk, olämpligt leverne och översittarfasoner hör givetvis också till bilden.

Bönehusen har i Sverige setts som en del av det gemensamma kulturarvet och samhällsbygget och därigenom fått den erkänsla de förtjänat. I dag är det inte oväntat länsstyrelser och länsmuseer, som kartlagt bönehusbeståndet.

Efter att ha studerat otaliga dokument om bönehusen och väckelserörelserna kan jag se tydliga skillnader med Sverige. Här är det väckelserörelserna själva som tämligen endimensionellt dokumenterat den egna verksamheten. Eftersom det finns ett uttalat ”credo” i väckelserörelserna är det nästan bara i undantagsfall man ägnat sig åt självkritik. Framställningen genomsyras ofta av den egna rörelsens framgångar och väckelseiver.

I socken- och kommunhistoriker finner man dock en mångfald. Här återfinner man allt från vidsynthet, respekt och objektivitet till ensidig kritik eller total nonchalans. Ännu spretigare är hembygdsböckerna och lokalhistorien. En del har integrerat den religiösa verksamheten i byn, andra ser den som ett obetydligt bihang till kyrkans verksamhet. I vissa fall har man helt glömt bönehusen.

Varför denna skillnad? Vi tenderar att se religionen som en privat sfär, som vi inte gycklar med, inte ens i nyårsspex. Bristande kännedom om bönehusens betydelse har även sin grund i rörelsernas egen oförmåga att föra en dialog med samhället, utan att bli tydligt och irriterande evangeliserande.

I många byar har man haft ett flertal konkurrerande bönehus, med nästan identisk verksamhet, låt vara att mötesformerna varierat i livlighet och liturgi. Men ofta har de religiösa grupperna levt i sina egna bubblor, utan kontakt med andra bönehusmänniskor, men med ”fel lära”.

Kjell Herberts och Göran Fors.
Foto: Karl-Rune Sundelin

Kjell Herberts bok om Österbottens bönehus.

Bönehuståget i Närpes. Foto: Kjell Herberts

Tre pelare i verksamheten

Söndagsskolorna har varit många och i tiden pedagogiska föregångare, där undervisningen skett på barnens villkor, med sång, musik, dikter, flanellograf, söndagsskoltidningar, närvarobelöningar och naturligtvis med en religiös fostran.

Långt före de kommunala musikskolornas tid var det i bönehuset man lärde sig spela och sjunga, dessutom inför publik, ofta i strängband. Många estradörer, talare och sångare, har fått sin första skolning i bönehuset.

Missionssyföreningarna har mobiliserat tjänstvilliga och flinka fingrar, där man skapat produkter som sålts till förmån för missionsarbete i tredje världen, långt innan vi började tala om u-länder. De gjorde skillnad, och kanske bönehustanternas värld inte var så liten som vi sentida världsmedborgare ofta inbillar oss.

Kvinnodominans

Majoriteten av första generationens bönehusmänniskor var kvinnor, det var inget ovanligt med församlingar och föreningar med 20 medlemmar, varav 15 var kvinnor. Trots att predikogärningen oftast var förbehållen män, var det alltså kvinnorna som bar upp verksamheten. De investerade ekonomiskt, socialt och andligt kapital i bönehuset, som blev ett andligt hem. För många av dessa bönehussjälar har stängning, utförsäljning eller rivning av det egna bönehuset varit en smärtsam process.

Mina slutsatser om bönehusens historia i det lokala perspektivet är att man borde se på verksamheten flerdimensionellt. Ett bönehus är inte bara ett hus med en egen arkitektur, utan även ett medel för en verksamhet, som förvisso har en andlig dimension, men som samtidigt även haft, och i dag fortfarande har, en social funktion, att främja gemenskap och trygghet.

Keskis bönehus, Vörå. Foto: Kjell Herberts.

Betania bönehus, Björköby. Foto: Kjell Herberts.

Betesda, Kuni.

MÅNADSMÖTEN

HISTORISKA DRÄKTER SOM KULTURARV

Mars 2026

Vid vårt senaste månadsmöte den 30 mars, som också var vårt vårmöte, gästades vi av Helena Sandström-Snickars.

Hon har skrivit en doktorsavhandling om hur man kan gestalta läskunnighet genom textila föremål som till exempel dräkter.

Sandström-Snickars har en 40-årig lång karriär som textilforskare, konservator och amanuens med ansvar för textilsamlingen vid Österbottens museum.

De historiska modedräkterna tillhör kulturarvet och det är enligt henne litet orättvist att hantverket ofta hamnar i skymundan då man talar om kunskap och läskunnighet.

Genom att analysera hantverk ökar vår förståelse för vad läskunnighet är och samtidigt kan vi lära oss mera om artefakternas utseende, tillverkning och användning. En artefakt är ett konstgjort föremål som har tillverkats av människor för ett speciellt syfte eller för en speciell funktion. Det kan vara till exempel ett verktyg eller ett smycke.

Sandström-Snickars poängterade också att dräkterna har en koppling till österbottnisk identitet. Det materiella kulturarvet omfattar inte bara allmogehantverk utan också artefakter ur alla samhällsskikten.

I sin magistersavhandling, som Helena Sandström-Snickars skrev 2008, valde hon ut tolv dräkter i olika modestilar, men senare i doktorsavhandlingen koncentrerade hon sig på fem dräkter som fanns på museet.

Det var modedräkter som hade tillverkats 1752-1869, sannolikt i Vasatrakten av hantverkare inom skräddarskråret i Vasa.

Endast män fick utöva skräddaryrket. Kvinnorna sydde endast underkläder.

Fem stilar undersöktes

De modestilar som hon undersökte var rokoko, gustaviansk, empire, Biedermeier och nyrokoko.

En dräkt i rokokostil bestod av en tröja eller kofta och en lång midjekjol tillverkad av tyg från Frankrike i mitten av 1700-talet. Klänningen i rokokostil på museet har ägts av Bergbomska släkten i Vasa.

Den andra dräkten i gustaviansk stil från 1780-talet utgörs av en hellång övre del och en lång midjekjol. Det är en brudklänning, som Eva Beata Stenberg bar när hon gifte sig med Peter Bladh.

Empirstilen tillkom under kejsar Napoleons tid. Stilen kännetecknas av en långsmal och pelarlik klänning med en mycket hög midjelinje ofta precis under bysten.

Biedermeier kännetecknas av en borgerlig och romantisk estetik som betonar kvinnlig figur med getingmidja, klockformad kjol och vida ärmar.

Nyrokokon var en stil för alla.

Symaskinen gjorde sitt intåg samtidigt som kameran. Dessförinnan hade alla klänningar sytts för hand.

En textilforskare har undersökt de fem dräkterna på museet och kategoriserat dem genom tyg, modell, utsmyckning och tillverkning.

Ståndsindelningen i adel, präster, borgare och bönder styrde även modets intryck utifrån.

Bönderna tillverkade sina kläder av eget material.

Samhälleliga förändringar har även styrt dräktens stil. Bomullen kom i början av 1800-talet.

Klädernas material är viktigt i dagens konsumtionskultur. Att vi kan ta i ett klädesplagg och bedöma det utifrån materialets kvalitet, teknik, tillverkning och hållbarhet är enligt Helena Sandström-Snickars viktigt ur både ekonomisk- och miljösynvinkel. Det är det som är materiell läskunnighet.

Text: Gunne Lax, sekreterare

Helena Sandström-Snickars doktorsavhandling Historiska modedräkter i nutid : Att gestalta läskunnighet genom textila artefakter inom materiellt kulturarv, Åbo Akademi: Vasa 2025, finns att läsa på nätet. Foto: Catrin Sandvik

BIDRAGSGIVARE 2026

Svensk-Österbottniska Samfundet, Svenska kulturfonden, Aktiastiftelsen i Vasa, Amos Andersons fond, Korsholms kommun (Välfärden), LokalTapiola (samarbetsavtal), Kvevlax Sparbanksstiftelse

A
Posti Oy

Posti Green

Returpost skickas till Vasanejdens släkt- och bygdeforskare, c/o Göran Fors, Suomentie 1 66400 LAIHELA

Redaktionen önskar alla läsare en skön sommar

Olin, Rafael. Stranden I Vikinga: Ota112-7_foto_01695.